

Ett hem i Bjäre för inte så länge sedan

Välkommen till

Nyhetsbrev nr 5-2018

från Kalle Eriksson och Bjäreförlaget.

Varje Nyhetsbrev

som jag skickar iväg har ett antal nya mottagare. Mejlen med önskan om att få komma med på listan fortsätter att strömma in. Det är förstås något som gör mig glad, samtidigt som det stimulerar mig till att fortsätta.

Tips till dig som är ny: på min hemsida, www.bjareforlaget.com, hittar du mina tidigare Nyhetsbrev.

Sök under rubriken "Som jag ser det". Gå till underrubriken "Nyhetsbrev."

Sedan en tid försöker jag ge varje Nyhetsbrev ett tema. Den här gången är temat

...Fattigdomen förr i Bjäre.

Det är några färskartiklar i media om **vår tids** fattigdom, som har lett mig in på det här spåret. Ett ämne som jag förmodligen tangerat förr – såväl i mina böcker som i tidigare Nyhetsbrev.

Vi lever idag i ett, som det brukar heta, välfärdssamhälle. Den allmänna standarden för en stor del av befolkningen har höjts till en nivå, som överträffar allt vad tidigare generationer fått uppleva. Samtidigt har klyftorna i samhället ökat.

Om en för oss ofattbar fattigdom

kan vi läsa i många dokument från olika tidsperioder i Bjäre. Protokoll, brev, allmänna berättelser mm.

Fram träder bilder om bjärebor, som levde under förhållanden som påminner om vad vi nu kan se på TV i reportage från världens allra fattigaste länder.

Då var det vi som tiggde

Vi är ju vana att se tiggande människor utanför våra livsmedelsaffärer. Vi som vandrar förbi med våra överfyllda matkorgar, upplever förmodligen detta på högst olika sätt. Några känner medlidande. Får dåligt samvete. Läger då och då en slant i den lilla plastmuggen.

Andra kanske dämpar samvetet med vad vi fått veta om kriminella gäng som ligger bakom tiggeriet och som roffar åt sig delar av vad som hamnar i plastmuggen.

För inte så länge sedan var det vi som tiggde.

Det kan finnas anledning att vi påminner oss om, att det inte är länge sedan som det var vi svenskar, som tiggde. Det finns en rik litteratur om detta. Då satt vi svenskar inte utanför en affär och bad om allmosor. I stället fick vi vandra på landsvägen, knacka på i husen och be om en slant. Tiggeri har förekommit i alla tider. Här i Sverige drabbades många av total nöd – bl.a. så sent som under andra hälften av 1800-talet. Det finns en rik litteratur om detta.

Skillnaden mellan den som har

och den som inte har, har alltid varit stor. På 1860-talet djupnade dessa klyftor till avgrunder. Då fanns inga stödåtgärder för den arbetslöse, vare sig från samhället eller organisationerna.

Varför ingrep inte myndigheterna?

Svaret är de tankar som vid den tiden börjat spira bland beslutsfattare på såväl nationell som lokal nivå:

”kanske är de fattiga bara lata och bortskämda...!!

Det finns exempel som illustrerar:

Landshövdingen i Västernorrland rekommenderade 1867 regeringen i Stockholm att inte ge hjälp till en viss kommun i hans län. Han skrev bl.a:

En allmän klagan hörs visserligen, men skulle man hjälpa folket nu, skulle man säkert behöva göra det igen nästa år. Anspråk av betänklig natur kommer i så fall att följa.

Regeringen följde rådet,

åtminstone till en början. Till slut blev det dock klart även för regeringen, att något måste göras. De allra mest utsatta länen gavs visst stöd. Stödet var dock inte villkorslöst. Hjälpen fick formen av lån (till kommunen), som snabbt skulle betalas tillbaka. Varje kommun, som fick sådana lån till sina invånare, fick gå i borgen för lånen. Följden blev, att nödhjälpen i första hand gavs till dem, som bedömdes kunna betala tillbaka. Inte till dem som behövde det mest !!

Det fanns de som protesterade mot dessa kvasi-filantropiska funderingar rörande ”arbetets nytta”, som det hette i en tidning:

”Vore det inte bättre att snabbt hjälpa dem som var i akut nöd, i stället för att tvinga dem att utföra dessa näst intill meningslösa sysslor.”

Insamlingar ute i världen

Genom massmedia blev denna omfattande nöd i Sverige känd ute i världen. Insamlingar till stöd för Sveriges fattiga startades. Livsmedel skickades från flera länder – Tyskland, Norge, Danmark, England, Italien, Holland, USA, Spanien, Portugal och Ryssland.

Alltså: Sverige var ett land, som fick motta stöd och hjälp från andra länder !!

Allra värst var det under åren 1867-69.

Det började i Norrland 1867

med svår kyla under såväl våren som sommaren. Året därpå drabbades södra Sverige. Torkan slog till under våren-sommaren. Skördarna slog totalt fel. Många hade inte mat för dagen. Sjukdomar härjade. Många dog i förtid. Jag har skrivit om detta i olika sammanhang. I böcker och i tidigare Nyhetsbrev.

Nödår även 1868

När hösten kom 1868 stod det klart, att Sverige även detta år hade drabbats av missväxt. Återigen uppvaktades regeringen av flera länsstyrelser som begärde hjälp för att lindra nöden.

Svaret från regeringen blev nej:

” Nöden är inte tillräckligt stor. Folket kommer att klara sig”

I efterhand kunde man konstatera, att detta var ett olyckligt beslut. I en rapport hette det:

” ett av de mest ödesdigra regeringsbeslut som fattats i vårt land”

Fattigdom idag

Då och då stöter vi idag på begreppet fattigdom i dagens samhälle.

De ekonomiska klyftorna idag är mycket djupa. Dels beroende på, att det på den ena sidan om klyftan har blivit möjligt för de rika att bli ännu rikare. Mycket, mycket rikare...

Dels beror det på, att dagens samhälle är tufft på ett nytt och annorlunda sätt för dem som befinner sig på den andra sidan av klyftan.

Många har betonat, att den som idag befinner sig på ”fel” sida om den där klyftan, upplever samhällets orättvisor *ännu starkare* än man gjorde under nödåren på 1860-talet.

Wigforss hade tankar om detta.

Sveriges finansminister under bl.a de tuffa depressions-åren på 1930-talet tog i tal och skrift upp bl.a. ämnet verklig och upplevd fattigdom.

Jag hade förmånen att på 1960- och 1970-talen få träffa honom privat och hade då långa samtal om tidens samhällsfrågor.

Anledningen var, att jag hade fått det skånska (s)-distriktets uppdrag att skjutsa Ernst Wigforss till den årliga kongressen för ombuden för samtliga skånska arbetarekommuner.

Under dessa bilfärder- från hans stuga i Stora Hult på bjärehalvön till Amiralen i Malmö - hann vi ventilera åtskilliga samhällsfrågor.

Jag blev överraskad av hans iver under dessa samtal. Jag upplevde, att han var lika ivrig att övertyga mig som om han talat inför den stora kongressen.

Dessa samtal med en av våra främsta företrädare, när det gällde att omvandla Sverige från ett fattigland till en välfärdsstat, tillhör mina riktigt stora minnen.

”Fattigdomen är lättare att fördra

om man delar den med många”, var en tes som Wigforss framförde och som vi också diskuterade under dessa bilfärder. Wigforss, som ju också var en framstående historiker, var förstås väl insatt hur situationen var för människorna i Sverige under gångna tider – inte minst under de perioder av nöd och svält som drabbade Sverige på 1860-talet.

Det är naturligtvis svårt att jämföra då och nu när det gäller människors upplevelser av sin situation. Flera bedömare har framfört tanken, att när så många var extremt fattiga tycks det ha varit lättare för den fattige att rent mentalt acceptera sin situation. Idag, när vi mitt i vårt välfärdssamhälle har djupa klyftor mellan rik och fattig, är det svårare för den fattige att acceptera orättvisorna.

Wigforss gav uttryck för detta: *fattigdomen är lättare att fördra, om man delar den med många.*

Även Bjäre drabbades.

Låt oss återvända till nödåren på 1860-talet. I vår lokala dokumentation finns åtskilliga rapporter om den nöd som drabbade bjäreborna.

Dödligheten ökade dramatiskt. Barnafödandet minskade. Det ledde för första gången till en minskande befolkning. Till detta kom, att utvandringsvågen nu även drabbade våra trakter.

Fram till mitten av 1860-talet hade det bara varit enstaka fall av utvandring från Bjäre.

1868 sker en dramatisk förändring.

Det året utvandrar 26 personer från Bjäre. 1869 ökar det ytterligare: 54 utvandrare. Tittar vi på fördelningen mellan socknarna finner vi, att Grevie redovisade flest utvandrare det året: 19 personer.

Nu har rapporterna från tidigare utvandrare börjat komma i ”amerikabreven”. Dessa rapporter är nästan alltid positiva. De blir en sporre för dem som ännu inte vågat ta steget.

1880 kommer en ny ”våg”. Det året utvandrar 331 personer från Bjäre. Den nivån gäller sedan under många år framöver.

”Bjärebygden” redovisar

Siffrorna ovan hämtar jag från den bok som jag själv var med och utformade: Bjärebygden 1965. Det var den första i en lång rad av årgångar som jag var redaktör för. God hjälp i arbetet med att samla in material om utvandringen hade jag av medlemmar, som bodde i de olika socknarna i Bjäre. En medlem i var och en av socknarna fick i uppdrag att granska sin församlings kyrkobokföring. Det uppdraget skötte de på ett utmärkt sätt. Vi fick en heltäckande statistik, för vart och ett av åren 1850-1930 i samtliga bjäresocknar.

Stort intresse.

Intresset i Sverige för utvandringen var extra stort när vi utformade det årets Bjärebygden. Några år tidigare hade Vilhelm Mobergs mäktiga epos *Utvandrarna*, *Invandrarna*, *Nybyggarna* och *Sista brevet till Sverige* utkommit,

Årsboksredaktionen hade lyckats engagera tre av landets främsta experter på utvandringen att medverka som författare i årsboken:

Sten Carlsson, Birgitta Odén och Jörgen Weibull.

Docent Jörgen Weibull ställer i sin artikel frågan om varför emigrationen från Sverige fick så stor omfattning under perioden 1865-1914.

Han pekar på en rad orsaker:

Sverige hade upplevt en unik folkökning. Skälen till detta: *”Potatisen, vaccinet och freden”*.

Större delen av befolkningen var beroende av jordbruket. Industrin hade ännu inte börjat suga åt sig den arbetslösa landsbygdsbefolkningen.

Nu kom två krafter att samverka när det gällde att öka utvandringsbenägenheten:

Drivkrafter och dragkrafter.

Drivkrafterna var fattigdomen, ofriheten och – med tiden – värnplikten.

Dragkrafter var bl.a. de positiva berättelserna i amerikabreven, där det talades om billig jord, arbete med högre löner och friheten.

Vilhelm Morberg har i sitt stora epos om *Utvandrarna* framför allt pekat på drivkrafterna, dvs missförhållandena i Sverige.

Professor Sten Carlsson ger oss i sin artikel i *Bjärebygden* en bild av emigrationen från Bjäre i relation till emigrationen i Sverige totalt.

Exempel ur det rika faktaflödet:

Under perioden 1881-1910 utvandrade ca 3 500 personer från Bjäre.

Utvandringen – socken för socken

Som jag redan nämnt, kunde vi i årsboksredaktionen, tack vare hjälpen från idoga medarbetare i de olika socknarna i Bjäre - redovisa utvandringens omfattning – år för år – i de olika socknarna. Redan en första titt på siffermaterialet visar sambandet mellan förhållandena i Bjäre och utvandringens volym.

Nödåren i slutet på 1860-talet blir startskottet. Siffrorna skjuter i höjden. De stannar sedan på hög nivå även efter nödårens slut. Nu har nya krafter börjat verka. Dragkraften från de redan utvandrades brev hem. Sedan kom bl.a. införandet av värnplikt i Sverige att ytterligare lyfta siffrorna.

De som stannade kvar i Bjäre

Vi återvänder till dem som valde att stanna kvar i Bjäre.

Den sista stationen på livets bana var fattighuset. Många fruktade för tillvaron där. De hade goda skäl för sin fruktan. Förhållandena var primitiva. Det handlade ofta om mänsklig förnedring

När jag arbetade med Bjärebygden 1967 intervjuade jag Gunnar Persson i Förslöv. Han var väl insatt i förhållandena beträffande fattigvården i Förslöv. Han berättade: Fattighuset innehöll två rum: "Gubbarummet" och "Käringarummet". I rummen fanns 7 respektive 4-5 sängar. Ytterligare ett rum fanns. Det var reserverat för "sinnessjuka" personer. Ett rum tjänade som likrum.

Under arbetet med årsboken

sökte jag information om situationen för de gamla i olika socknar och i olika fattighus i Bjäre med omnejd. För en socken hittade jag följande "reglemente":

§ 13

Hjonen skola på ett gifvet tecken infinna sig i matsalen och där intaga sina bestämda platser samt under måltiden förhålla sig tysta och stilla. Ingen får från måltiden taga med sig något af det som blifvit öfver av maten från honom eller andra.

Hjon som kommer till måltiden otvättadt eller okammadt måste genast återvända till sitt rum och erhåller den gången ingen frukost"

§ 14.

Gåfvor af matvaror, kaffe eller dylikt får icke omedelbart gifvas åt något hjon, utan skola i så fall lämnas till föreståndaren, som äger profva, om gåvan kan emottagas af hjonet.

Varför protesterade inte "de intagna" mot dessa översittarefasoner?. Svaret får vi kanske i nästa paragraf i reglementet:

" Den af fattigvårdens folk som talar illa om anstalten, föreståndaren eller föreståndarinnan eller utan skäl klandrar kläder, matvanor eller ordning eller utsprider osanna rykten.... Den personen straffas.

Straffet kunde bestå av indragna matransoner. Exempel:

Indragning af sovlet i 14 dagar eller tobak för den som brukar sådant.

När jag läser dessa regler, kan jag inte låta bli att mina tankar går till den bild som Astrid Lindgren ger oss av Pandoran i fattighuset i Katthult, dvs där Emil i Lönneberga gör en insats.

Bortackordering

Ett av inslagen i den tidens fattigvård var bortackordering. Personer, som inte kunde klara sin egen försörjning blev av kommunens fattigvårdsstyrelse utackorderade.

Kommunen ställde till auktion. En efter en av de fattiga ställdes upp för granskning. Roparen inbjöd de närvarande att lägga bud. Så gick budgivningen av stapel. Den som lämnade det lägsta budet, dvs hade det lägsta kravet på ersättning för att ta hand om fattighjonet, vann budgivningen.

Jag har plöjt igenom många protokollsböcker från den tiden i olika socknar i Bjäre. Det är skrämmande läsning. Det är inte svårt att föreställa sig vad som utspelar sig i huvudet på den som auktioneras ut.

Eller rättare sagt: det är naturligtvis omöjligt för oss att kunna föreställa oss situationen för dessa auktionsobjekt.

Det handlade ju om människor...!!

»Tio kunde inte vara med.

De hade inga lämpliga kläder"

I mitt bildarkiv har jag en bild av en skolklass tillsammans med sin lärarinna. Bilden – från någonstans i Bjäre - är från tidigt 1900-tal.

Det är en alldeles vanlig bild, liknande de många skolklass-bilder som finns i arkivet.

Det som väcker min speciella nyfikenhet är den text som någon har skrivit på bildens baksida. Där står det:

På bilder ser vi 20 elever. Klassen bestod av 30 elever. 10 kunde inte vara med på bilden . De saknade lämpliga kläder för detta tillfälle. ” !!!!

Man blir stum när man läser detta! Det känns som en bild och en text från en annan värld.

Vad upplevde de elever, som inte tilläts vara med vid fotograferingen? Eller: Hade föräldrarna valt att hålla sina barn hemma den dagen då det skulle komma en fotograf????!!!

Det här har jag nog skrivit om förr. I något sammanhang. Det tål att upprepas. Vi bör också komma ihåg: Det här gällde förhållanden, som rådde för bara några få mansåldrar sedan.

Min boklåda

Boktitel	Ord.pris	Rea-på-rea-pris
Så blev Båstad tennis	225	60
Bilder av ett sekel i Bjäre	Slutsåld	*
Vår bjärehistoria i bild	350	70
Bjärebör berättar om Bjäre.	Slutsåld	*
Strövtåg i Bjäres historia	330	70
På räls över Hallandsås under 130 år	Slutsåld	*
NÄRA HAVET trivs jag bäst	.350	Ny

- En staka ex. kan finnas på våra säljställen

1 200 mottagare av mina Nyhetsbrev.

Skaran växer för varje vecka. Har du någon i din bekantskapskrets som du tror skulle vilja få dessa Nyhetsbrev – tipsa gärna.

Allt är förstås gratis.

Vänligen
kalle

Kalle Eriksson
Bjäreförlaget
Hallavaravägen 102
269 91 Båstad
kalle@bjarenet.com
Tel. 0431-365332